

РЕЧЕННЯ НЕВЛАСНЕ СТАНОВОЇ СЕМАНТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті систематизовано й комплексно проаналізовано речення невласне станової семантики (релятивного стану) на матеріалі текстів сучасної української літературної мови. Виділено семантичні й валентні класи предикатів, схарактеризовано відповідні їм субстанційні компоненти з погляду їхньої облігаторності / факультативності в семантико-синтаксичній структурі елементарного простого речення. Встановлено специфіку лексичного наповнення реченнєвих компонентів. Описано центральні й периферійні морфологічні засоби вираження семантичних компонентів, визначено їхні типові й нетипові формально-синтаксичні варіанти. Досліджено первинні й вторинні семантико-синтаксичні функції відмінків у простих реченнях. З'ясовано характер симетрії / асиметрії семантико-синтаксичної та формально-синтаксичної структури таких речень. Теоретичну проблематику розглянуто на тлі морфологічної і синтаксичної структури сучасної української літературної мови.

Ключові слова: невласне стан, предикат, суб'єкт, об'єкт, локатив, валентність, відмінок, дієслово, іменник.

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. Різноманітність семантико-синтаксичних відношень і лексичного наповнення реченнєвих структур із семантикою стану зумовлюють потребу їхнього чіткого поділу на два основні типи: речення власне станової і невласне станової семантики. Власне станову семантику виражають зазвичай конструкції з безособовими дієсловами та предикативними прислівниками фізичного, психоемоційного та інтелектуального станів, які формують ядро предикатів стану з властивими їм ознаками статичності й пасивності валентно передбачуваного суб'єкта стану. Протікання чи підтримання власне стану здебільшого визначена зовнішнім впливом. Пасивність суб'єктів стану зумовлена наявністю сем «нецілеспрямованості», «некерованості» та «недоцільності», тому вони завжди зорієнтовані на предикат, визначаючи цим його функційну самодостатність. Для інших семантичних різновидів предикатів стану характерні невласне станові значення локативності, екзистенційності, посесивності, ставлення, результативності, входження (кваліфікації та класифікації) тощо, оскільки ознака статичності в них не завжди корелює з пасивністю носія стану, який містить приховану активність. З огляду на

це предикати невласне стану характеризуються релятивністю, тобто для розкриття своєї семантики валентно зумовлюють, крім суб'єкта стану, ще й правобічного об'єкта або локатива. Речення невласне станової семантики, як надзвичайно активно вживаний у різних стилях сучасної української мови тип конструкцій, потребують системного багатоаспектного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конструкції невласне станової семантики не були предметом спеціального комплексного вивчення в українській граматиці. Деякі наукові розвідки стосуються аналізу лише окремих типів предикатів: екзистенційних (Н. Д. Арутюнова [1], Н. Ю. Шведова [11]), посесивних (І. Г. Данильчук [4]), ставлення (Г. П. Серпутько [12]), входження (І. Р. Вихованець [2], К. Г. Городенська [3], К. О. Косенко [7]), які не всі лінгвісти зараховують до класу предикатів стану.

Мета пропонованої статті – здійснити системний багатоаспектний аналіз двоскладних та односкладних реченневих конструкцій із предикатами невласне станової семантики. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) визначити місце реченневих конструкцій невласне станової семантики у граматичній системі мови, їхні ознаки, структуру, принципи класифікації; 2) схарактеризувати семантичні типи, валентні класи й морфологічні засоби вираження предикатів невласне станової семантики; 3) диференціювати суб'єктні та об'єктні компоненти відповідно до семантичних і валентних класів предикатів; 4) визначити співвідношення семантико-синтаксичної та формально-синтаксичної структури речень невласне станової семантики; 5) установити специфіку лексичного наповнення реченневих компонентів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Ступінь «пасивності» носія стану може бути різним. Як і процес, стан може бути іманентною властивістю особи / предмета або результатом каузації зовнішніх сил, яким носій стану не може протистояти. Таке розмежування також пов'язане з градацією ознаки «пасивність». У першому випадку маємо деміпасивний (напівпасивний) стан, у другому – власне пасивний. Недієслівні фізичні або психоемоційні стани істот, зумовлені зовнішніми впливами й експліковані одновалентними прислівниками в безособових реченнях, передбачають власне пасивних носіїв: *Демидові стало тепло* (О. Довженко); *Сьогодні весело мені!* (М. Рильський); *Гірко стало лісничому*

(Р. Іваничук). При дієслівних предикатах суб'єкти розумового, психоемоційного станів, ставлення (почуття), володіння, кваліфікації, наповнені назвами істот або персоніфікованих понять, характеризуються напівпасивністю, деміактивністю, тобто прихованою активністю. Самі ж предикати частково виявляють акціональні ознаки волонтеративності, цілеспрямованості, контрольованості, керованості, доцільності, нерідко відкриваючи об'єктну валентність, напр.: *Хіба вони розуміють справжній повітряний бій?* (Ю. Яновський); *Син степів, він [Михайло] тужив за рідними просторами* (В. Гжицький); *Він [батько] шанував мистецтво* (О. Довженко); *Я все ж тебе люблю...* (М. Рильський); *Земля, заводи, отакі ліси, як цей, всім володітиме народ* (А. Шиян); – *Я їх знаю, я вже п'ять літ учителюю в тому селі...* (М. Коцюбинський).

Семантичним ядром речень емоційно-оцінного ставлення (почуття) є двовалентні предикати, репрезентовані: а) дієсловами *кохати, любити, ненавидіти*: *Як я його люблю і як ... ненавиджу!* (В. Симоненко); *Ненавиджу я нині вас! Ненавиджу красу, і силу, і світло, й пісню, і життя, ненавиджу любов, чуття, – одно люблю лиш – забуття, спокій, безпам'ятну могилу* (І. Франко); б) дієсловами *бентежити, вабити, вражати, гнівити, гордитися, дивувати, жаліти, засуджувати, захоплюватися, милуватися, оцінювати, подобатися, полонити, хвилювати, цікавити, чарувати, шанувати* і под.: *Я дивлюсь на портрети і милуюся...* (М. Хвильовий); *Осінь, найкраща пора, ...вражала своїм багатством* (Ю. Яновський); *Йшло літо, вабило літо...* (У. Самчук); *Отак, міркуючи, захоплювався я розповідями діда* (О. Довженко); – *Ви засуджуєте доземні уклони. Розумію Вас глибоко...* (Гр. Тютюнник); *Половецьким хижацьким ханом полонив тебе синій степ* (Є. Маланюк); в) предикативними прикметниками та прислівниками *байдужий, дивний, інтересний, сумнівний, цікавий; байдуже, дивно, інтересно, сумнівно, цікаво* тощо: – *Ти ж мені не байдужий* (А. Дімаров); – *Послухай, – сказав я, – тут у мене думки є цікаві в голові* (Є. Гуцало); *Так ніби їм [дідам] це зовсім байдуже* (І. Багрянний); *...і так мені це стало дивно* (У. Самчук); *А зате як їм інтересно все!* (В. Винниченко); *...губернаторові стає якось сумнівно...* (В. Винниченко). Обов'язковими компонентами таких речень є суб'єкт та об'єкт емоційно-оцінного ставлення (зокрема й імпліцитно виражені), які нерідко перебувають в нетипових для них відмінкових формах і формально-синтаксичних позиціях: суб'єкт у давальному чи зна-

хідному відмінках заступає позицію керованого компонента, а називний об'єкта – позицію підмета.

Дієсловом локативного стану *бути, перебувати, опинятися, розташовуватися, міститися* і под. притаманні аналітичність, оформлена спеціальними аналітичними синтаксичними морфемами-постфіксами, й обов'язкова сполучуваність із субстанційним статичним локативом [2, с. 42; 9, с. 49–51; 10, с. 226–227]. Напр.: *Ворожі дивізії були по той бік річки* (О. Гончар); *Президент перебував на Чернігівщині...* («Голос України»); *Василь Васильович опинився біля наступного вагона* (А. Дімаров). Як слушно зауважує Н. М. Костусяк, «предикати на позначення власне-локативного стану поєднуються з іменниками із семантикою носія цього стану та прийменниково-іменниковою сполучкою, що вказує на місце вияву цього стану» [8, с. 200]. Накладання екзистенційної семантики на такі предикати зумовлює вираження ними не тільки місцеперебування предмета, а й ствердження його існування / неіснування, наявності / відсутності у навколишньому світі. У зв'язку з цим семантично та інтонаційно навантажений не локатив, а саме носій стану й екзистенційний предикат, напр.: *У юрбі з усіх уже кутків народ: є з Новоселівки, є з-над яру* (А. Головка); *В області он є «Поплавок», на південнім березі поставили «Шхуну», хай і в нас з'явиться щось у цьому дусі...* (О. Гончар); *Народ мій завжди буде!* (В. Симоненко). Предикат *бути* (*є, був, буде*) вжито тут у значенні *існувати*. Семантику екзистенційності посилюють предикати *(не) жити, (не) існувати, наявний, відсутній, немає* тощо, напр.: – *Для чого ви існуєте чи то, пак, живете?* (О. Гончар); *Через брак відповідних матеріалів у словнику відсутня потрібна ілюстративна частина* (М. Рильський); *З'ясувалося, що в місячних морях немає води і що взагалі вода, як і повітря, практично на Місяці відсутні* («Наука і суспільство»). Локативна синтаксема в екзистенційних конструкціях часто лексично не виражена.

Речення із семантикою володіння відбивають відношення між носієм ознаки й об'єктом. Об'єкт сприймають як елемент особистої сфери особи, яка має право володіння чи користування об'єктом. Коло предикатів володіння досить вузьке порівняно з іншими групами, та й з погляду значенневого всі вони становлять синонімічний ряд. Посесивний стан передають дієслова *(не) належати, (не) володіти, (не) мати, (не) бути* (у значенні *належати*) тощо. Конструкції з такими предикатами містять суб'єкт та об'єкт володіння як обов'язкові компо-

ненти, напр.: *Тепер Стратон Веремій **володів** тільки одним ставом* (М. Стельмах); *Ми навіть власної **не маєм** хати...* (Леся Українка); *Крім нерухомого добра, в старого **була** ще купа грошей, векселі і якесь поняття про справедливість* («Вітчизна»); *Над ставом, що колись **належав** економії, як проходив Давид, шуміли верби* (А. Головка); *Звичайно, я **маю** тепер не тільки наречену, а й жінку* (В. Підмогильний).

З погляду семантичного навантаження конструкції з посесивами можна розділити на такі, що позначають відношення володіння та відношення належності. Предикати розгляданої групи можуть позначати посесивні відношення різнопланово: з одного боку – відношення володіння, яке можна кваліфікувати як характеристику суб'єкта через наявні у нього об'єкт або об'єкти, напр.: *мати, володіти, бути* (у значенні *належати*) тощо; з іншого боку – через відношення об'єкта до наявного у нього власника, напр. *належати*, пор.: *Я **маю** автомобіль і Автомобіль **належить** мені*. Якщо для багатьох предикатів сема «живий / неживий» мала вторинне значення, то для посесивів саме цей значеннєвий елемент визначає вибір предикатної одиниці. Наприклад, невідчужувані родинні відношення притаманні лише істотам, тому коло предикатів обмежене одиницями *мати (бути)*: *У жінки є дитина; Чоловік **має** дружину*. Власником певного об'єкта може бути лише істота (найчастіше – особа) або певна персоніфікована реалія. У цьому випадку використовують посесиви з домінантою володіння (*володіти, мати*): *Пан **володів** маєтком*. Належати комусь може лише неживий предмет (живі предмети в цьому випадку представлені лише назвами тварин), тому предикат не має варіантів, а поняття посесивності лексикалізоване лише за допомогою одного предиката належності (*належати*): *Будинок **належить** батькам*. Суб'єкт володіння у називному відмінку має більший ступінь прихованої активності, ніж суб'єкт володіння у непрямих відмінках.

Реченнєві структури з предикатами входження поєднують у собі, по-перше, здатність до характеристизації носія стану через його зв'язок з об'єктом, а, по-друге, дають можливість зрозуміти абсолютний зв'язок між предметами навколишнього світу. Значеннєвий обсяг предикатів входження / невходження (у класифікації І. Р. Вихованця – предикатів включення / виключення [2, с. 41–42]) окреслювали неоднаково. Логічно об'єднати в цій групі одиниці, що ґрунтуються на спільній семантичній основі – входженні окремого, конкретного до загального, певної сукупності зі спільними ознаками, властивостями. У се-

мантично елементарному реченні є два залежні від таких предикатів непередикатні іменники, що позначають живий організм або конкретний предмет (компонентив), який входить (не входить) до відповідного класу, виду, типу, певної сукупності (композитив). За такого підходу до предикатів входження / невходження потрапляють предикати кваліфікації та предикати класифікації.

Водночас конструкції з такими предикатами мають і певні відмінності. Речення, що передають кваліфікаційний стан особи, ґрунтуються на ситуаціях, пов'язаних із конкретними діями. Наприклад, конструкція *Батько – лікар* є дериватом речення *Батько лікує людей*, що являє собою узагальнення, яке стосується кваліфікації особи як лікаря. Дієслово *лікує* може бути вжите як для позначення конкретної дії, так і для узагальненого вираження діяльності, кваліфікації носія ознаки. У другому випадку речення стає абстракцією, яка співвідноситься з конкретними діями, але не збігається з ними [2, с. 29]. Це відображено в різних співвідношеннях речень із віссю часу. У певний момент часу відбуваються тільки конкретні дії, а узагальнення не розташовані на певному відрізкові часу. Конструкцію *Батько лікує людей* з узагальненою семантикою на відміну від речення з конкретним значенням дії можна трансформувати у структуру *Батько – лікар*, у якій іменник *лікар* разом із дієслівною зв'язкою, потрапивши в присудкову дієслівну позицію, набув ознак предиката кваліфікації. Іменники-назви професій, посад, видів діяльності, соціального походження на зразок *будівельник, вівчар, вчитель, директор, завідувач, коваль, кухар, лікар, столяр, токар, службовець, робітник, селянин* тощо мають складну семантичну структуру, поєднуючи в собі ознаки предикатних і непередикатних слів, що відображено навіть за тлумачення таких лексем у словниках. Пор. значення слова *будівельник*: «Будівельник – той, хто будує, споруджує що-небудь, працює на будівництві» («Словник української мови», т. 1, 1970, с. 248). Фактично предикатно-суб'єктна структура речення згортається в реальне слово, де дієслівна основа вказує на ознаку предмета, а суфікси узагальнено позначають предмет. У присудковій позиції двоскладних речень при підметах-назвах осіб такі іменники втрачають предметне значення і стають предикатами кваліфікації, узагальнено виражаючи вид діяльності, кваліфікаційну ознаку носія стану тощо [6, с. 271]. Однак синтаксичним ступенем не завершений перехід у дієслово іменників, які позначають людей за професією, видом занять, уподобаннями, соціальним становищем: вони

знають також морфологічної транспозиції за допомогою суфіксів *-ува* та *-и*, унаслідок чого в сучасній українській мові постала чимала група відіменникових дієслів зі значенням «бути кимось за професією, видом занять, соціальним становищем тощо», пор.: *Батько – лікар і Батько лікарює; Дід був учителем і Дід учителював; Брат буде столяром і Брат столяруватиме* й под. Про функціонування іменників з узагальненою семантикою в ролі предиката стану писали Н. Д. Арутюнова [1, с. 50], У. Л. Чейф [13, с. 165 – 166] та ін. Пор.: А. П. Загнітко конструкції на зразок *Брат – учитель; Сестра – лікар* зараховує до великої групи речень ідентифікації, тотожності, бо їх породжують предикати сутності, тотожності [6, с. 121 – 122], а І. Р. Вихованець [2, с. 41, 55], К. Г. Городенська [3, с. 95], К. О. Косенко [7, с. 94 – 105] розглядають їх серед предикатів входження (включення) поряд зі структурами на зразок *Вовк – ссавець; Ящірка – плазун; Ссавці – це хребетні*, де іменник у присудковій позиції виступає не предикатом, а аргументом при дієслівній зв'язці *бути*, яка і є виразником предикатної семантики.

Наведені вище міркування про особливості іменникових предикатів кваліфікації, на нашу думку, дають підстави відмежувати їх від предикатів класифікації, оскільки вони не тільки позначають входження істоти до певного класу, сукупності, а й дають їм кваліфікаційну характеристику за професією, родом занять, соціальним статусом тощо, напр.: *Справжній педагог не може бути ремісником, він – скульптор, який ліпить характер молодій людині...* (О. Донченко); *Якби згубив гітару [кіфару] Аполлон і стратив голос, мурував би тільки, то певне б звався муляром, не богом* (Леся Українка); *Були хлібороби батько й мати, що весь вік творили хліб і мед для людей* (О. Довженко); *Я був студентом, Бажав науки і знання І кождим дорожив моментом, Щоб здобувати їх* (І. Франко). Нерідко в таких конструкціях роль зв'язкового елемента виконують дієслова *належати, входити*, пор.: *Максим Рильський належав до поетів-неокласиків* («Дивослово») → *Максим Рильський – поет-неокласик*. Відмінні аналізовані речення й за особливостями семантико-синтаксичної структури: у реченнях кваліфікації предикат виражений іменником у поєднанні з дієслівною зв'язкою (зрідка – невластивою зв'язкою), а в конструкціях класифікації – лише дієслівними зв'язками або невластивою зв'язкою (зв'язковими дієсловами); у суб'єктній позиції при предикатах кваліфікації перебувають тільки назви людей, при предикатах кла-

сифікації – найрізноманітніша іменникова лексика, пор.: *Жаба озерна належить до земноводних* («Біологія»); *Дельфіни – це ссавці* («Біологія»); *Марс – четверта планета Сонячної системи* («Астрономія»); *Підберезовик – добрий їстівний гриб, поширений на Поліссі* («Географія рослин з основами ботаніки»); *Горох і квасоля належить до родини бобових* («Географія рослин з основами ботаніки»). Саме такі предикати, виражені дієслівними власне-зв'язками *бути, становити, являти собою* або зв'язковими дієсловами *належати, захищувати, охоплювати, об'єднувати, містити, налічувати, нараховувати* та ін., стійкими сполуками на зразок *входити до складу*, вказують на неможливість повної індивідуалізації предмета через його обов'язкове входження в один, два або більше класів та часткове уподібнення до інших його членів.

Залежно від того, у якому напрямку відображене опозиційне відношення частина / ціле у конструкції, можна виділити предикатні вислови регресивного та прогресивного спрямування. Першу групу становлять конструкції на позначення відношень між цілим поняттям або предметом, що в реченні набуває функції носія стану, та його елементами, які відповідно набувають об'єктної функції, напр.: *Надина бригада складалася переважно з дівчат* («Волинь»); *Життя кожної людини складається з моментів, часто суперечливих між собою* (Леся Українка); *Наше село нараховує п'ятдесят одну хату* (Ю. Яновський); *Об'єднує артіль 175 дворів, всього народу 484 чоловіка* (О. Вишня); *Тут була хороша руда, яка містила в собі багато заліза* («Наука і суспільство»); *...число реєстровців обійматиме шістдесят тисяч...* (Н. Рибак); *Мальовниче прекрасне Поділля ... охоплює дві області – Вінницьку і Хмельницьку* (І. Цюпа); *Достеменно відомо, що морське дно ховає величезні поклади корисних копалин* («Наука і суспільство»). Друга група предикатних висловів відображає зворотній напрямок відношення, яке спрямоване від окремих частин, елементів до цілого предмета або загального поняття. Елемент будь-якого класу, групи, парадигми оцінений у таких конструкціях не просто як складник, який певним чином характеризує ціле, а як самостійний предмет, визначений через це ціле: напр.: *Пов'язані за змістом висловлення складають текст*; *Професори входять до складу вченої ради*; *Бурій ведмідь – один із найбільших хижаків у світі*; *Лобода – бур'ян*; *Лелеки належать до мігруючих птахів*, *Сосни належать до хвойних дерев*.

Стан як результат дії виражають конструкції на зразок *Мої романи вже написані, лежать по бібліотеках* (Ю. Яновський); *Як очунялася [баба], то побачила, що скриня розкрита* (Гр. Тютюнник); *Для учасників семінару було прочитано лекції...* («Наука і суспільство»); *На тому місці зараз збудовано школу і розбито молодий пришкольній сад* (В. Козаченко); *Килигея в одному з останніх боїв було поранено* (О. Гончар). Типові репрезентанти предикатів результативного стану – пасивні дієприкметники та форми на *-но, -то*. Субстанційна синтаксема в називному або знахідному відмінках таких структур виражає синкретичну функцію суб'єкта результативного стану – об'єкта дії, а факультативний орудний інструментального суб'єкта переважно має імпліцитне вираження.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, речення невластне станової семантики – досить неоднорідний із семантичного і формального погляду різновид конструкцій переважно двоскладної будови із суб'єктом у називному відмінку, дієслівним предикатом та об'єктом або локативом у непрямому відмінку. Нерідко в таких конструкціях простежуємо асиметрію семантико-синтаксичної та формально-граматичної структур, що зумовлено переміщення суб'єкта в позицію керованого другорядного члена речення, а об'єкта – у позицію підмета. У реченнях кваліфікації предикат може бути виражений сполукою іменника та дієслівної зв'язки, виступаючи в позиції складеного іменного присудка. Перспективним у цьому напрямі є дослідження комунікативної організації речень невластне станової семантики.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл : логико-семантические проблемы : [монографія] / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 383 с.
2. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення : [монографія] / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
3. Городенська К. Г. Кореляція синтаксичних категорій предикатності і предикативності в українській мові / К. Г. Городенська // Проблеми сучасної функційно-категорійної граматики: [зб. наук. праць]. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2010. – 391 с.
4. Данильчук І. Г. Функціонально-семантичне поле посесивності в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Г. Данильчук. – Одеса, 1996. – 17 с.

5. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен ; [пер. с англ. : В. В. Пассек, С. П. Сафронова; ред. и предисл. Б. А. Ильиш]. – 3-е изд., стереотип. – М. : URSS, 2006. – 404 с.
6. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : Дон НУ, 2001. – 662 с.
7. Косенко К. О. Предикатна основа та семантико-граматична диференціація дієслівних зв'язок в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Косенко Катерина Олександрівна. – К., 2009. – 192 с.
8. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : [монографія] / Н. М. Костусяк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 452 с.
9. Костусяк Н. М. Статичний локатив у граматичній системі сучасної української літературної мови / Н. М. Костусяк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. – Вип. 39. – С. 49–52.
10. Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць : [монографія] / О. Г. Межов. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 464 с.
11. Семантические типы предикатов / [Т. В. Булыгина, О. Н. Селиверстова, Н. А. Ишевская и др. ; отв. ред. О. Н. Селиверстова]. – М. : Наука, 1982. – 365 с.
12. Серпутько Г. П. Семантичні і функціональні параметри дієслів ставлення до об'єкта та суб'єкта : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Серпутько Ганна Петрівна. – К., 2006. – 236 с.
13. Чейф У. Л. Значение и структура языка : [монография] / У. Л. Чейф. – М. : Прогресс, 1975. – 482 с.

References

1. Arutiunova N. D. Predlozheniie i yego smysl : logiko-semanticheskiie problemy : [monografiia] / N. D. Arutiunova. – М. : Nauka, 1976. – 383 с.
2. Vykhovanets I. R. Semantyko-syntaksychna struktura rechennia : [monohrafiia] / I. R. Vykhovanets, K. H. Horodenska, V. M. Rusanivskiyi. – К. : Nauk. dumka, 1983. – 219 с.
3. Horodenska K. H. Koreliatsiia syntaksychnykh katehorii predykatnosti i predykatyvnosti v ukrainskii movi / K. H. Gorodensca // Problemy suchasnoi funktsiino-katehoriinoi hramatyky: [zb. nauk. prats]. – Donetsk : Vyd-vo «Noulidzh» (Donetske viddilennia), 2010. – 391 с.
4. Danylchuk I. H. Funktsionalno-semantychnе pole posesyvnosti v suchasni ukrainskii movi : avto-ref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.02 «Ukrainska mova» / I. H. Danylchuk. – Odesa, 1996. – 17 с.
5. Yespiersien O. Filosiifia gramatiki / O. Yespiersien ; [pier. z angl. : V. V. Passeik, S. P. Safronova ; reid. i priedisl. B. A. Ilish]. – 3-ie izd., stiereotyp. – М. : URSS, 2006. – 404 с.

6. Zahnitko A. P. Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys : [monohrafiia] / A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2001. – 662 s.
7. Kosenko K. O. Predykatna osnova ta semantyko-hramatychna dyferentsiatsiia diieslivnykh zviazok v ukrainskii movi : dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.02 «Ukrainska mova» / Kosenko Kateryna Oleksandrivna. – K., 2009. – 192 s.
8. Kostusiak N. M. Struktura mizhrivnykh katehori suchasnoi ukrainskoi movy: [monohrafiia] / N. M. Kostusiak. – Lutsk : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 2012. – 452 s.
9. Kostusiak N. M. Statychnyi lokatyv v hramatychnii systemi suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy / N. M. Kostusiak // Naukovi zapysky Nazionalnoho Universytetu «Ostrozka Akademiia». Seriia «Philolohichna». – Ostroh : Vyd. Nats. univ. «Ostrozka Akademiia», 2013. – Vyp. 39. – S. 49–52.
10. Mezhov O. H. Typolohiia minimalnykh semantyko-syntaksychnykh odynyts : [monohrafiia] / O. H. Mezhov. – Lutsk : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 2012. – 464 s.
11. Semantichieskiie tipy priedikativ / [T. V. Dulygina, O. N. Sielivestrova, N. A. Ishievskaia i dr. ; otv. red. O. N. Sielivestrova]. – M. : Nauka, 1982. – 365 s.
12. Serputko H. P. Semantychni i funktsionalni parametry diiesliv stavlennia do obiektu i subiekta : dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.02 «Ukrainska mova» / Serputko H. P. – K., 2006. – 236 s.
13. Chief U. L. Znachenii i struktura yazyka : [monografiia] / U. L. Chief. – M. : Prohriess, 1975. – 482 s.

Межов Александр. Предложения несобственно статической семантики в современном украинском литературном языке. В статье систематизированы и комплексно проанализированы предложения несобственно статической семантики (релятивного состояния) на материале текстов современного украинского литературного языка. Выделены семантические и валентные классы предикатов, охарактеризованы соответствующие им субстанционные компоненты с точки зрения их облигаторности / факультативности в семантико-синтаксической структуре элементарного простого предложения. Установлена специфика лексического наполнения компонентов предложения. Описаны центральные и периферийные морфологические средства выражения семантических компонентов, определены их типичные и нетипичные формально-синтаксические варианты. Исследованы первичные и вторичные семантико-синтаксические функции падежей в простых предложениях. Выяснен характер симметрии / асимметрии семантико-синтаксической и формально-синтаксической структуры таких предложений. Теоретическая проблематика рассмотрена на фоне морфологической и синтаксической структуры современного украинского литературного языка.

Ключевые слова: несобственно состояние, предикат, субъект, объект, локатив, валентность, падеж, глагол, существительное.

Mezhov Alexander. Sentence of Semantics Relative State in the Modern Ukrainian Language. In article systematization and complex analysis sentence of

semantics relative state on material of texts modern literary Ukrainian language is carried out. The semantic and valence classes of predicates are selected; the proper to them substitution components from point of their obligation / optional in the semantic-syntactic structure of an elementary simple sentence are characterized. The specific lexical content components sentences establish. Central and peripheral morphological facilities of expression of semantic components are determined, their typical and untypical formal-syntactic variants are described. Primary and secondary semantically-syntactic functions of cases in the sentence. Character of symmetry / asymmetry of semantic-syntactic and formal-syntactic structures of a sentence is elucidated. Theoretical problems have been examined against the background of the modern Ukrainian morphological and syntactic structure.

Key words: relative state, predicate, subject, object, locativ, valency, case, verb, noun.

УДК 811.161.2'366.5

Валерій Олійников

**ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНІ ОЗНАКИ
РЕЧЕННЄВИХ ПОБУДОВ ЗІ ЗВЕРТАННЯМИ
(НА МАТЕРІАЛІ БОГОСЛУЖБОВИХ ТЕКСТІВ (АКАФІСТІВ)
УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ)**

У статті зацентровано увагу на трьох основних лінгвістичних концепціях, що відбивають проблему визначення граматичного статусу звертання; проаналізовано синтаксичні зв'язки та формально-синтаксичну організацію речень зі звертаннями; схарактеризовано репрезентанти присудка-імператива й присудка-неімператива, які моделюють конструкції з вокативними одиницями; з'ясовано первинні та вторинні формально-синтаксичні функції кличного відмінка; вирізнено односкладні вокативні конструкції; теоретичні положення побудовано на специфічному фактичному матеріалі, зокрема богослужбових текстах (акафістах) Української Православної Церкви, що ще не був предметом студіювання в такому аспекті.

Ключові слова: кличний відмінок, підмет, присудок, предикативний зв'язок, транспозиційно-синтаксична форма координації, конфесійні звертання.

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. Продовжуючи публікації, пов'язані зі студіюванням категорії звертання як фрагмента граматичної системи мови, автор вважає за необхідне доповнити лексико-семантичне [11] й морфологічне [12] дослідження